

MAGNOLIA (*MAGNOLIA L.*) TURKUMI O‘SIMLIKLARINING TURLARI VA ULARNI TARQALISH AREALLARI

Ibragimov Hikmatulla Rahmatullo o‘g‘li

Termiz davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston, Surxondaryo

Annotatsiya: Ushbu maqolada Magnolia (*Magnolia grandiflora L.*) ning bioekologik xususiyatlari, tarqalish areallari va uchrashi haqida ko‘plab ma’lumotlar keltirilgan. Magnoliaceae oilasining turkum va turlarining xilma-xilligi, ularning o‘ziga xos hususiyatlari xususan *Magnolia grandiflora L.* ya’ni yirik gulli magnolia daraxtining manzarabopligi va dorivorlik xususiyatlari aks ettirilgan.

Аннотация: В данной статье представлено много информации о биоэкологических особенностях, ареалах и встречаемости магнолии (*Magnolia grandiflora L.*). Показаны многообразие родов и видов семейства Магнолиевые, их видовая характеристика, в частности, декоративные и лечебные свойства *Magnolia grandiflora L.*, т. е. магнолии крупноцветковой.

Abstract: This article presents a lot of information about the bioecological characteristics, distribution areas and occurrence of Magnolia (*Magnolia grandiflora L.*). The variety of genera and species of the Magnoliaceae family, their specific characteristics, in particular, the decorative and medicinal properties of *Magnolia grandiflora L.*, i.e. the large-flowered magnolia tree, are shown.

Kalit so‘zlar: *Magnolia grandiflora L.*, Magnoliaceae, introduksiya, areal, yalang‘och magnoliya, Xitoy, Florida.

Ключевые слова: *Magnolia grandiflora L.*, Magnoliaceae, интродукция, ареал, голая магнолия, Китай, Флорида.

Key words: *Magnolia grandiflora L.*, Magnoliaceae, introduction, range, bare magnolia, China, Florida.

Magnoliaceae oilasining yer yuzida eng keng tarqalgan turkumlaridan biri Magnolia turkumidir. Magnolia turlari dunyo bo‘yicha keng tarqalgan o‘simliklar

hisoblanadi. *Magnolia grandiflora* L. (Yirik gulli magnoliya) bo‘yi 30 metrgacha o‘sadigan doimiy yashil daraxt.

Tabiiy areali AQShning janubi-sharqiy shtatlari - Shimoliy Karolinadan Florida va Texasgacha bo‘lgan hududni qamraydi. Nomi taniqli botanik Pyer Magnol sharafiga qo‘yilgan. Botqoqlashgan yerlarda, Missisipi daryosi o‘zanlaridagi unumdor tuproqlarda yaxshi o‘sadi.

Ko‘pincha magnoliya tog‘larda va baland joylarda o‘sadi, ular yaxshi quritilgan, ozgina kislotali tuproqqa muhtoj va uning uzoq vaqt botqoqlanishiga toqat qilmaydi. Yosh va kichik o‘lchamdagi o‘simliklar o‘rtacha soyaga chidamli. Magnoliyalarning sovuqqa chidamliligi har xil va turlarning tabiiy yashash joylarining iqlimiy xususiyatlari bilan belgilanadi.

Yaqingacha uni faqat Respublikamizning janubiy viloyatlarda o‘stirilar edi. Bugungi kunda Toshkent shahrida ham o‘stirilmoqda. Termizda, Qarshida issiqdan zararlanish hollari kuzatilmoqda. Shahrisabzda 2015-yilda ekilgan daraxtlar durkun o‘smoqda. Ayrimlarida urug‘ hosil bo‘lgan.

Yalang‘och magnoliya , yoki yalang‘och magnoliya (lot. *Magnolia denudata*) - magnoliyalar oilasi (Magnoliaceae) turkumiga mansub gulli o‘simliklar turi, domiy yashil bargli daraxt bo‘lib uzunligi 15 metrgacha bo‘ladi.

1-rasm. *Magnolia grandiflora* L. ning tabiiy va introduksiya qilingan hududlari xaritasi.

Tabiatda turning tarqalishi Xitoyning janubiy va markaziy hududlarini qamrab oladi. U uzoq vaqtdan beri Xitoy va Yaponiya bog'larida etishtirilgan. Kavkazning Qora dengiz sohillarida, Qrimning janubiy hududlarida, Gruziya (Tbilisi), Rossiya (Tambov viloyati), O'zbekiston va Ukrainada etishtiriladi; Litvada tanilgan. Nam tog'li o'rmonlarda o'sadi. *Magnolia obovate* (lot. *Magnolia obovata*) - magnoliyalar oilasi (Magnoliaceae) turkumiga mansub gulli o'simliklar turi. Tabiatda turning tarqalishi asosan Yaponiyani qamrab oladi, u erda 18 metr balandlikka ko'tariladi. U juda ko'p va hatto Xokkaydo orolida keng tarqalgan. Biroq, o'sishning o'ta shimoliy nuqtasi taxminan. Kunashir (Kuril orollari) va shu tariqa *obovate* magnoliya Rossiyada tabiiy diapazoni bo'lgan yagona magnoliya hisoblanadi. *Magnoliya kobus*, lot. *Magnolia kobus* (kánkobushi)-magnoliyadoshlar oilasiga mansub gulli o'simlik turi.

Bo'lim – Mognoliaphyta

Sinf – Mognoliopsida

Oila – Magnoliaceae

Turkum – Magnolia

Tur – *Magnolia Grandiflora* L.

Doimiy yashil daraxt uzunligi 25-30 metr bo'ladi, 1865-yilda introduksiya qilingan. Bu magnoliyalarning sovuqqa chidamli turlaridan biri hisoblanadi. Tabiatda turning diapazoni Yaponiya va Koreyani qamrab oladi. U tog' yonbag'irlarda, daryolar bo'yida, ba'zan past botqoq yerlarda manchjuriya kuli (*Fraxinus mandshurica*) va *obovate* magnoliya (*Magnolia obovata*) o'sadigan jamoada o'sadi. U Xokkaydo orolining o'rmonlarida katta o'lchamlarga yetadi. *Magnolia virginskaya* (lot. *Magnolia virginiana*) — guldor o'simliklarning magnoliyalar (Magnoliaceae) oilasiga mansub gulli o'simliklar turi. Tabiatda turlar oralig'i Shimoliy Amerikani qamrab oladi - Pensilvaniyadan Florida, Luiziana va Texasgacha. U past va botqoqli joylarda, daryo vodiylari va kichik tepaliklar

bo‘ylab o‘sadi, tog‘ning shimolida qizil chinor (*Acer rubrum*), g‘arbiy arborvitae (*Thuja occidentalis*), baland bo‘yli ko‘katlar (*Vaccinium corymbosum*), keng tarqalgan buta jamoada o‘sadi. oq (*Andromeda polifolia*), *Toxicodendron vernix* va boshqa turlar.

Florida shtatidagi kichik tepaliklar va orollarda eng katta hajmiga etadi. Barglari juda kech tushadigan yoki yangi barglar paydo bo‘lguncha rangi o‘zgarmaydigan daraxt, balandligi 17-23 m, diametri 90-105 sm gacha bo‘lgan tanasi; ba‘zan butalar o‘sadi. Shootlar ikkinchi yili yorqin yashil, qizil-jigarrang; yosh tanasi va qalin shoxlaridagi qobig‘i silliq, ochiq jigarrang. Uch bargli magnoliya (lot. *Magnolia tripetala*) — magnoliyalar (*Magnoliaceae*) turkumiga mansub gulli o‘simliklar turi. Tabiatda turlarning diapazoni Shimoliy Amerikani qamrab oladi - Pensilvaniyadan Alabama, Arkanzas va Missisipi. U tog‘ daryolari bo‘ylab, *Rhododendron mexicanum* chakalakzorlari orasidagi sersuv va nam tuproqli joylarda yoki kashtan eman (*quercus Montana*), botqoq eman (*Quercus palustris*), qizil chinor (*Acer rubrum*) soyabonlari ostidagi botqoqliklar bo‘yida o‘sadi. Nissa jinsining turli xil turlari bor. Bargli daraxt balandligi 10-12 m, tanasining diametri 30-45 sm, chodirga o‘xshash, ba‘zan ko‘p tepalikli toj bilan. Asirlari dastlab yashil rangga ega, keyin jigarrang, ba‘zan esa mumsimon mavimsi qoplama bilan; eski shoxlari va tanasining qobig‘i och kulrang, silliq, ko‘p sonli, mayda, pufakchali tugunlarga ega. *Magnolia Soulangeana* (lot. *Magnolia soulangeana*) — magnoliyalar (*Magnoliaceae*) turkumiga mansub gulli o‘simliklar turi. Bu tur 1820 yilda Fransiyada Etyen Soulanj tomonidan kiritilgan va u yerdan tezda Buyuk Britaniya va Yevropaning boshqa qismlariga tarqaldi.

Magnoliya gullari parfyumeriya va choyga o‘ziga xos ta‘m berish uchun ishlatiladi. Magnoliya jigarrang - katta doimiy yashil buta, kamdan-kam hollarda balandligi 6 m gacha bo‘lgan kichik daraxt. po‘stlog‘i kulrang-jigarrang. Yosh shoxlari va kurtaklari jigarrang rangga ega, *Magnolia kahirahirai* (lot. *Magnolia kachirachirai*) - gulli o‘simliklarning magnoliyalar oilasi (*Magnoliaceae*) turkumiga mansub gulli o‘simliklar turi bo‘yi 20 m balandlikda va diametri 120 sm

gacha bo‘lgan doimiy yashil daraxt; qobig‘i silliq, to‘q jigarrang, Barglari nayzasimon, terisimon, qalin, tepasi to‘q yashil, pasti esa yaltiroq, uzunligi 6,5-12 sm, Gullari sariq-yashil rangda, Tayvan uchun endemic tur hisoblanadi, dengiz sathidan 500-1300 m balandlikda o‘sadi. Tol bargli magnoliya (lot. *Magnolia salicifolia*) — magnoliyalar oilasi (Magnoliaceae) turkumiga mansub gulli o‘simliklar turi. 1892 yilda introduksiya qilingan. Juda sovuqqa chidamli, boy, yaxshi namlangan tuproqlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алёхин В.В. “География растений.” М 1950.
2. Aitken, Richard (2008). *Botanical Riches: Stories of Botanical Exploration*. Melbourne, Victoria: Miegunyah Press: State Library of Victoria. p. 112. [ISBN 978-0-522-85505-0](#).
3. Белоусова Л.С., Денисова Л.В. Редкие растения мира. — Лесная промышленность, 1983. — С. 99. — 344 с. — 20 000 экз.
4. Bush-Brown, Louise Carter; Bush-Brown, James; Irwin, Howard S. (1996). [America's garden book](#). New York: Macmillan USA. pp. [537](#). [ISBN 0-02-860995-6](#)
5. Середа, А.В. Моисеева Г.Ф. Биологически активные вещества и стандартизация лекарственных растений рода *Magnolia grandiflora* L. //Фармаком.— 1998.— № 3.—С.13–23.
6. Rahmatulla o‘g‘li I. H. Magnoliya grandiflora l. ning foydalilik xususiyatlari va ko‘kalamzorlashtirishdagi o‘rni //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 286-288.
7. Rahmatulla o‘g‘li I. H. Laboratoriya sharoitida magnoliya grandiflora l. ning urug‘unuvchanligini o‘rganish //The theory of recent scientific research in the field of pedagogy. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 90-92.